

Peter Kroppe

Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Kilonii

DOGMATYCZNY I AUTORYTARNY STYL EDUKACYJNY W NIEMCZECH

Zamierzam syntetycznie przedstawić główne wyniki badań nad zachowaniami dogmatycznymi i autorytarnymi. Dokonam tego w pięciu częściach. Najpierw opiszę nauczyciela, który pewnego dnia zdał sobie sprawę z tego, że jego klasa odniosła się do niego lekceważąco. Następnie przedstawię tabelę „dziewięciu słów podstawowych dla pedagogiki” i za jej pomocą wykażę błędy, jakie ten nauczyciel popełnił wygłaszając twierdzenia pedagogiczne. W trzeciej części tekstu pokażę, jak błędy tego nauczyciela mogą być określone jako zachowania dogmatyczne i autorytarne. Następnie dokonam przeglądu zachowań dogmatycznych i autorytarnych wśród pedagogów w Niemczech. W końcu przedstawię wnioski z wyników badań.

Nauczyciel, który został zlekceważony przez swoją klasę

Nauczyciel, o którym opowiem, wszedł, jak mi powiedziano, do pokoju nauczycielskiego podczas długiej przerwy. Jego twarz, gestykulacja, postawa i głos świadczyły, że był całkiem załamany. Widząc to, jeden z kolegów przysiadł się do niego i zapytał, co się wydarzyło. Po paru chwilach ciszy, nauczyciel powiedział, że klasa go odrzuciła. Właśnie zadał pracę domową na następny dzień, gdy jeden z uczniów powiedział głośno i wyraźnie: „Myślę, że on chce nas zrobić w konia!” Wtedy cała klasa dała do zrozumienia, że podziela jego opinię. Nauczyciel zachodził w głowę, jak mogło dojść do tego. Działał przecież dla dobra swych uczniów, a ta praca domowa miała ich przygotować do najbliższej klasówki. Teraz był u kresu sił.

Przeanalizuję teraz sytuację nieszczęsnego nauczyciela. Troszczył się o wyniki swoich uczniów w kolejnym teście z księgowości i dlatego wygłosił pogląd, że „wszyscy uczniowie muszą umieć tabliczkę mnożenia”. Reakcją uczniów była podejrzliwość, wyrażająca się w powiedzeniu „On chce nas zrobić w konia!”. Mamy kodowanie i dekodowanie oraz reakcję na komunikat. Nauczyciel wybrał jako uzasadnienie dla ćwiczeń zdanie „Wszyscy uczniowie muszą umieć tabliczkę mnożenia”. Gdyby to twierdzenie było prawdziwe, nauczyciel miałby silny argument w sporze z klasą. Gdyby, mianowicie, to przykazanie było przestrzegane przez wszystkich uczniów w kraju i dla dowolnego zakresu mnożenia, byłoby aktualne także dla uczniów w jego klasie i dla tabliczki mnożenia przez dwanaście. Na zasadzie wynikania logicznego, zadanie pracy domowej byłoby przekonująco uzasadnione. Jednakże nawet jeden wyjątek może zaprzeczyć zdanie dotyczące „wszystkich”. W przypadku pracy domowej z księgowości okazało się, że twierdzenie nauczyciela, iż „Wszyscy uczniowie muszą umieć tabliczkę mnożenia!” nie było uznawane przez nauczyciela i uczniów sąsiedniej klasy.

Wykwalifikowani nauczyciele, którym przedstawialiśmy ten przypadek, zauważyli, że nauczyciel szkoły zawodowej popełnił błąd dydaktyczny, próbując uzasadnić pracę domową. Odkryli błąd w niepoprawnym użyciu „wszyscy” i „muszą” (patrz rys. 3).

Rys. 3. Analiza zdania nieszczęsnego nauczyciela

Dziewięć słów podstawowych dla pedagogiki

W opisaney wyżej sytuacji pojawiły się słowa, które są wypowiedane przez nauczycieli niezwykle często, gdy chcą oni podkreślić swoje przekonania lub żądania. Niestety, nie zawsze są one poprawnie używane w szkołach. Gdy się je stosuje, pojawiają się problemy, jak to się stało z nauczycielem, który został zlekceważony przez swoją klasę.

Ponieważ te słowa odgrywają dużą rolę w codziennej pracy nauczyciela, nazwałem je „słowaami podstawowymi dla pedagogiki” i zgrupowałem je razem z innymi słowami w tabelce „Dziewięciu słów podstawowych dla pedagogiki” (patrz tab. 1).

Tabela 1

Dziewięć słów podstawowych dla pedagogiki wg Beckera (1952), Lorenzena (1987), Kamlaaha i Lorenzena (1973) oraz Wrighta (1979)

wszyscy	niektórzy	żaden
konieczny	możliwy	niemożliwy
musi	ma prawo	nie wolno mu

Rzucę nieco światła na tę tabelkę. Już wykazałem, jak trudno jest uzasadnić twierdzenie zawierające wyraz „wszyscy”. Można przekonać się samemu o trudności sformułowania odpowiedniego zdania, budując przykłady w rodzaju „wszyscy uczniowie mają odstające uszy”.

Równie trudno jest zastosować poprawne słowo „konieczny”. Oto przykład. Można czasem znaleźć w niemieckich podręcznikach pedagogiki zdanie „Uczenie się jest konieczne dla człowieka”. Ten postulat wydaje się wielu pedagogom bardzo ważny. Jest tak zapewne, gdyż głosi on pierwszorzędne znaczenie ich zawodu. Ale czy może on być udowodniony? „Konieczny”, jako termin naukowy, znaczy „prawdziwy w każdych warunkach”. Filozof Leibniz definiował termin „konieczny” jako prawdziwy „we wszystkich możliwych światach” (Jacobi 1973, s. 933). Jak wszakże dojść do twierdzeń, które są prawdziwe „we wszystkich warunkach” i „we wszystkich możliwych światach”? Nawet w fizyce trudno jest udowodnić zdania prawdziwe „zawsze i wszędzie”. Pomyślmy o transmisjach telewizyjnych z wypraw kosmicznych! Jeżeli pamięć mnie nie zawodzi, obiekty w przestrzeni zachowywały się na wszelkie możliwe sposoby, ale jedyne czego nie robiły, to nie „spadały”.

Przejdę do małego słówka „musi”. Jest ono zajmujące z dwu powodów. Po pierwsze, ponieważ należy do języka, w którym nauczyciele formułują

swoje polecenia: „Klasa musi nauczyć się mnożenia przez dwanaście!” Nadto „musi” należy do języka dziesięciu przykazań, do języka moralności i języka, w którym tworzy się prawo. Po drugie, czasownik „musieć” stał się interesujący, ponieważ ostatnio dowiedzieliśmy się, jak dowodzić twierdzenia zawierającego go (Kamlah i Lorenzen 1973, s. 225). Upraszczając, by udowodnić zdanie typu „musi”, trzeba je odnieść do innego zdania typu „musi”, które jest prawdziwe „zawsze i wszędzie”. Tu wszakże pojawiają się takie same trudności, jak w przypadkach słów „wszyscy” i „konieczny”.

Słowa „żaden”, „niemożliwy” i „nie wolno mu” otrzymujemy przez zaprzeczenie trzech wcześniej omówionych słów kluczowych dla pedagogiki, to jest „wszyscy”, „konieczny” i „musi”. Zdania utworzone za pomocą słów „żaden”, „niemożliwy” i „nie wolno mu” są równie trudne do udowodnienia. Wyobraźcie sobie te trudności, myśląc o tym, jak udowodnić zdanie „żaden uczeń na świecie nie ma odstających uszu”.

Przechodzimy teraz do słów w środkowej kolumnie. Pewne twierdzenia są tworzone za pomocą słów „niektórzy”, „możliwy” i „ma prawo” („wolno mu”). Mamy dla nich dowody, nie poddające wszakże w wątpliwość słów z lewej i prawej strony. Oto przykład. Przed dwoma laty nauczyłem piętnastu uczniów jazdy na wrotkach podczas zajęć sportowych. Po tym kursie potrafili oni odegrać bez upadku sztukę teatralną na wrotkach. Sztuka była filmowana przez struchlałych rodziców. Ten film mógł stanowić dowód, gdy wygłaszałem pogląd, że „niektórzy uczniowie potrafią jeździć na wrotkach”, a mój kolega wątpił w jego prawdziwość. Aby sformułować ten pogląd odpowiedzialnie, musiałem w tym przypadku wystrzegać się słów „wszyscy” i „żaden”.

Nauczyciele, którzy opanowali „dziewięć słów podstawowych dla pedagogiki”, byli często na początku bardzo sceptyczni. Wyrażali wątpliwości co do użyteczności tabelki. Pytali: „Jak mogę zadać kolejną pracę domową, nie używając słowa »musi«?”, „Co powinienem teraz mówić?”, „Nie mogą przecież nie odzywać się w szkole!”, „Nie mogę rozmyślać o dowodach prawdziwości każdego wypowiedzianego zdania!”

Ci nauczyciele uświadomili sobie, że mogą doskonale budować wypowiedzi pedagogiczne bez posiadania dowodu, jeżeli nauczą się stosować poprawnie inne wyrażenia. Te wyrażenia nazywamy „osobistymi” (patrz tab. 2). Stosując je, możemy wyrażać bardzo osobiste opinie i życzenia. Aby stosować je poprawnie, należy osobiste opinie i życzenia wyrażać jako takie właśnie. Zamiast „Wiem ...”, „Jestem zdania ...”, a także „Nie wiem ...”. Zamiast „Musicie ...” mogłoby być równie dobrze „Chciałbym, abyście ...”, „Oczekuję od was ...”, „Proszę o ...”, „Życzę sobie, by ...”, „Nalegam, by ...”, „Nie mogę zrezygnować z ...” i nawet „Nigdy się nad tym głębiej nie zastanawiałem”. Nauczyciel szkoły zawodowej, który nie został zrozumiany przez swoją klasę, byłby prawdopodobnie w lepszej sytuacji, gdyby powiedział: „Pomyślcie, proszę, o tym, że wielu uczniów w sąsiedniej klasie umie liczyć jedynie za po-

mocą kieszonkowych kalkulatorów. Osobiście sędzę, że umiejętność mnożenia w pamięci jest ważna. Oto dlaczego chcę, byście nauczyli się mnożenia przez dwanaście na jutro!”

Tabela 2

Wyrażenia osobiste

Zamiast	Często stosowniejsze dla nauczyciela jest powiedzenie
Wiem...	Sędzę... Wydaje mi się... Jestem zdania... Nie wiem.
Musicie...	Chciałbym, abyście... Oczekuję od was... Proszę o... Życzę sobie, aby... Nalegam, by... Nie mogę zrezygnować z... Nigdy się nad tym głębiej nie zastanawiałem.

Dogmatyczny i autorytarny

Proszę, miejcie „dziewięć słów podstawowych dla pedagogiki” i listę „wyrażeń osobistych” na uwadze, gdy przechodzicie teraz do pierwszego fragmentu kwestionariusza. Ten fragment zawiera dwie pozycje spośród dwudziestu, występujących w badaniach nad zachowaniami dogmatycznymi przeprowadzonych wśród pedagogów w Niemczech. Oto te dwie pozycje:

Instrukcja:

Poniżej znajdziesz dwa zdania. Wybraliśmy je z ostatnio wydanych książek, które mogą okazać się znaczące w pedagogice. Postaw, proszę, krzyżyk tylko przy tym zdaniu, które, jak sądzisz, zostało w pełni udowodnione.

1. Uczenie się jest konieczne dla człowieka.
2. Człowiek musi być wykształcony, aby żyć na właściwym poziomie.

W tym eksperymencie pedagodzy byli określani jako dogmatyczni w takim stopniu, w jakim przyjmowali nie udowodnione zdania, które udawały absolutną prawdziwość. W pierwszym fragmencie przedstawiono dwa przykłady

takich zdań. Im więcej zdań pedagog opatrzył krzyżykiem, za tym bardziej dogmatycznego był uważany.

Przechodzimy do drugiego fragmentu. Za pomocą dwunastu pozycji tego rodzaju sprawdzaliśmy w tych samych badaniach zachowania autorytarne pedagogów. Pedagog był określany jako autorytarny w takim stopniu, w jakim informował inną osobę o czymś, co zdarzyło się lub miało zdarzyć się, korzystając ze zdań, które pretendowały do absolutnej prawdziwości. Dwie spośród tych dwunastu pozycji brzmiały następująco:

Instrukcja:

Dwa poniższe pytania są wzięte z praktyki pedagogicznej. Na każde z nich można odpowiedzieć na kilka sposobów. Z którą odpowiedzią zgadzasz się? Postaw, proszę, krzyżyk obok właściwej odpowiedzi. Postaw co najwyżej jeden krzyżyk przy każdym pytaniu!

1. Rodzice pytają pedagoga: „Czy jest zupełnie pewne, że stopnie szkolne są niesprawiedliwe?”
  - a. „Tak, bo człowiek jest indywidualnością, a więc jest nieporównywalny”.
  - b. „Nie, bo człowiek jest istotą masową”.
2. Syn pyta rodziców przy stole: „Dlaczego nie mogę podrapać się widelcem po głowie, gdy mnie swędzi?”
  - a. „W eleganckiej restauracji potrafiłbyś się powstrzymać”.
  - b. „Byłoby nam bardzo przykro na to patrzeć”.
  - c. „Używanie noża i widelca jest świadectwem kultury”.
  - d. „Nigdy się nad tym głębiej nie zastanawialiśmy”.

Co do pozycji 1: gdy przekształcimy wyrażenie „człowiek” na „wszyscy ludzie”, łatwo spostrzeżemy, że obydwie odpowiedzi, a i b, dotyczą „wszystkich ludzi”, a zatem nie mogą być udowodnione. „Wszyscy ludzie” to populacja nieskończenie wielka. Pozycja 2 jest trudniejsza do analizy. Rodzice uważają, że ich synowi nie wolno drapać się w głowę widelcem. Jako uzasadnienie, podają odpowiedzi a i c, które nie są prawdziwe „zawsze i wszędzie”, a więc narzucają synowi to uzasadnienie. Gdyby jednakże nalegali na ich odrzucenie, zachowaliby się autorytarnie. Tylko wtedy, gdy rodzice wybiorą odpowiedź d – jedno z wcześniej scharakteryzowanych „wyrażeń osobistych” – nie są autorytarni.

Styl dogmatyczny i autorytarny w Niemczech

W czwartej części tego opracowania przedstawię badania obejmujące pedagogów w Niemczech. Badania zostały przeprowadzone przez mój zespół

badawczy z Kilonii. Zaczęły się w 1989 roku i właśnie zostały zakończone (Krope i Lorenz 1993).

Badania objęły około 1300 pedagogów. Dotyczyły one wszystkich krajów federalnych, ale szczególnie byliśmy zainteresowani możliwymi różnicami między nowymi krajami (to jest dawną NRD) i dawnymi krajami federalnymi. Chodziło nam o mężczyzn i kobiety wszelkiego wieku i typu kariery pedagogicznej, od nauczycieli przedszkola i nauczycieli szkół – do pedagogów utytułowanych, a także o wszelkie instytucje kształcenia nauczycieli, a mianowicie o licea pedagogiczne, szkoły pomaturalne, kolegia, wyższe szkoły pedagogiczne i uniwersytety. Wśród innych zmiennych, badaliśmy zachowania dogmatyczne, zachowania autorytarne i wiedzę naukową.

Jednym z najbardziej zaskakujących wyników było, iż zachowania dogmatyczne i autorytarne, a także wiedza naukowa, są prawdopodobnie zależne od zakładu kształcenia nauczycieli, to znaczy od kwalifikacji nabytych w liceum pedagogicznym, szkole pomaturalnej, kolegium lub na uniwersytecie.

Te wyniki są przedstawione w tabeli 3. Dla jasności, porównanie dotyczy tylko kolegiów nauczycielskich i uniwersytetów.

Tabela 3

**Zależność zachowań dogmatycznych i autorytarnych
oraz wiedzy naukowej od zakładu kształcenia nauczycieli**
(M – średnia arytmetyczna, N – liczba badanych)

Zmienna	Instytucja	M	N
Zachowania dogmatyczne	kolegium uniwersytet	7,95	353
		7,09	563
Zachowania autorytarne	kolegium uniwersytet	8,71	342
		8,00	529
Wiedza naukowa	kolegium uniwersytet	2,33	325
		3,48	524

Innym godnym uwagi wynikiem było, iż zachowania dogmatyczne i autorytarne oraz wiedza naukowa są prawdopodobnie związane z przynależnością do Wschodu i Zachodu, to jest z tym, czy kariera zawodowa przebiegała w dawnych, czy w nowych krajach federalnych. Przedstawia to tabela 4.

Tabela 4

**Zależność zachowań dogmatycznych i autorytarnych
oraz wiedzy naukowej nauczycieli od czynnika Wschód-Zachód
(oznaczenia jak w tab. 3)**

Zmienna	Region	M	N
Zachowania dogmatyczne	Wschód	8,27	508
	Zachód	6,82	770
Zachowania autorytarne	Wschód	8,69	489
	Zachód	7,82	696
Wiedza naukowa	Wschód	2,82	473
	Zachód	3,29	701

Tabela przedstawia trzeci z ważnych wyników eksperymentu. Brzmi on: im słabsze jest naukowe przygotowanie pedagoga, tym bardziej dogmatyczne i autorytarne są jego zachowania.

Wnioski

Badania zmierzały do sprawdzenia, czy zachowania dogmatyczne mogą być zredukowane. Do tego celu utworzono Kilońską Pracownię Dialogu, w której głównym przedmiotem ćwiczeń było poprawne stosowanie „dziewięciu słów podstawowych dla pedagogiki” i wykazu „wyrażeń osobistych”. W toku badań przeprowadzono cztery kursy trwające od 6,5 do 19 godzin. Na wszystkich czterech kursach pedagodzy uzyskali przeciętnie mniej punktów za dogmatyzm po ćwiczeniach niż przed ich podjęciem, a w trzech przypadkach różnice były istotne statystycznie (patrz tab. 5).

Tabela 5

**Wyniki czterech kursów Kilońskiej Pracowni Dialogu
(oznaczenia jak w tab. 3; * – różnica istotna)**

Kurs	M przed kursem	M po kursie	N	Czas trwania (dni)
1	7,5	0,7*	6	19
2	8,7	6,3*	12	7
3	4,7	3,8	24	6,5
4	5,0	3,5*	33	7

Z wyników Kilońskiej Pracowni Dialogu wywnioskowaliśmy, że zachowania dogmatyczne mogą być prawdopodobnie zredukowane przez podnoszenie wiedzy naukowej. Na tej podstawie sformułowaliśmy zalecenie, by wzmocnić strukturę naukową kształcenia nauczycieli w Niemczech. Intensyfikacji wymagają przede wszystkim takie dziedziny, jak statystyka, logika, etyka i filozofia nauki.

(Tłumaczył z jęz. ang. B. Niemierko)

Literatura:

Becker O., 1952: *Untersuchungen über den Modalalkül*. Meisenheim/Glan.

Jacobi K., 1973: *Möglichkeit*. (W:) *Handbuch philosophischer Grundbegriffe*. Studiensausgabe Band 4, H. Krings, et al. red., München, s. 930-947.

Kamlah W., Lorenzen P., 1973: *Logische Propädeutik*. Vorschule des vernünftigen Redens, 2. Mannheim.

Lorenzen P., 1987: *Lehrbuch der konstruktiven Wissenschaftstheorie*. Mannheim.

Pädagogik zwischen Dogmatismus und Autonomie. Untersuchungen zum pädagogischen Selbstverständnis im Osten und im Westen der Bundesrepublik Deutschland, 1993, P. Kroppe, P. Lorenz red. Münster – New York.

Wright, G. H. von, 1979: *Norm und Handlung. Eine logische Untersuchung*. Königstein.

Peter Kroppe

Dogmatic and authoritarian educational styles in Germany

The paper summarizes the main findings of an exploration of dogmatic and authoritarian behavior.

It begins with a case of a teacher who one day realised that he was not being taken seriously by his class. Then a table of „nine pedagogical keywords” is presented. The words are: all, some, none, necessary, contingent (perhaps), impossible, must, discretionary (free to decide), must not. With this table, the mistakes the teacher made in using pedagogical statements are demonstrated.

In the next section it is shown that the teacher's mistakes can be identified as dogmatic and authoritarian behavior. Then an overview of dogmatic and authoritarian behavior by educators and selected research data gathered in East and West Germany are presented.

The paper concludes with the results of the Kiel Dialogue Workshop which suggested that dogmatic behavior could be possibly reduced by increasing scientific knowledge. A stronger theoretical organisation of pedagogical training in Germany is recommended. The main focus of intensification should be the areas of statistics, logic, ethics, and philosophy of science.